

Summary

ORLOVÁ, SILESIA AND CENTRAL EUROPE IN THE PERIOD 1223–2023

The collective monograph accentuates not only the important milestones of the town's history, but also sets them within a broader historical framework, drawing attention to the fact that Orlová was not and is not a solitary town standing outside the political, social and cultural development of the Moravian-Silesian border, but that in many cases it had significantly shaped its further direction. The contributions reflect the significant development periods of the municipality, i.e. from its founding in the High Middle Ages through the Hussite and Anti-Reformation periods. Deserved attention is also paid to the transformation of the society related not only to the discovery and extraction of black coal, but also to the key landmarks of 20th century history. The linguistic and literary wealth of Orlová is not omitted, either, whether preserved in the form of records of the rich oral tradition, memoirs of important figures of linguistics or diplomacy, or still alive in the memory of living contemporaries. The organisation of the conference and publication of the monograph was the joint effort of the Faculty of Arts of the University of Ostrava, the town of Orlová, and other state, self-governing and cultural institutions of the Moravian-Silesian region, most notably the Museum of Teschen Silesia in Český Těšín and the Landek Foundation Ostrava.

Jerzy Sperka – The Benedictine Monastery in Orlová on the Background of the Development of Monasticism in Upper Silesia until the Mid-16th Century

The study focuses on the Benedictine monastery in Orlová from its founding to the 16th century. It shows that for 300 years it played an important role both in the history of the Duchy of Teschen and in spreading Christianity. The monastery, however, did not only provide spiritual services, but also played a significant role in the local economy, especially in fish farming. The monastery also played an equally important role in culture. The establishment, development and decline of the monastery was inextricably linked to the history of the House of Piast on the territory of Teschen Silesia, and it was the change of the religious focus of the ruling house that proved fatal for it.

Keywords: Benedictines; Orlová; history; Middle Ages and the early modern period; religion; economy

Dalibor Janiš – On the History of the Benedictine Monastery in Orlová in the Luxembourg and Hussite Periods

The oldest history of Orlová, and indeed of the entire Duchy of Teschen, is linked to the existence of the Benedictine monastery established in the 1260s as a branch house of the Benedictine abbey in Tyniec (near Krakow). At the time of its establishment, the monastery already had several villages belonging to it, some of which it probably founded itself in the colonisation period. For the period of the 14th and 15th centuries, the history of the Orlová convent has been preserved in only a few reports, mainly relating to the individual Orlová abbots. Without much damage, the

monastery had weathered the Hussite invasions into Upper Silesia and was undoubtedly under the protection of the dukes of Teschen. After the mid-15th century, the monastery continued to develop, with a new monastic church being built, but later the convent ran into economic difficulties and in 1560 it was secularised by the dukes of Teschen.

Keywords: Orlová; Teschen Silesia; Upper Silesia; Benedictine monasteries; Hussites

Radim Jež – The Benedictine Monastery, Its Subjects and Territorial Lord on the Border of the Czech and Polish States. Orlová in the Late Middle Ages and Early Modern Period

The beginnings and decline of the Benedictine monastery existing in Orlová as an abbey of the parent convent in Tyniec in Lesser Poland was fully linked to the dukes of the House of Piast. Although Orlová ranked among the smallest villages in the dominion of the Teschen Piasts, in which only some 15 families lived and farmed, thanks to the local Benedictine monastery it was the only one to be the subject of many a negotiation in the offices of Czech sovereigns and Polish kings, and its fate kept diplomats, correspondents and court and provincial officials busy in Bohemia, Moravia, Teschen Silesia and the neighbouring Poland. In the late Middle Ages and early modern period, the history of the convent in Orlová was marked by the complicated administrative development of the territory that was on the border of interests of the Czech and Polish states, the feudal allegiance of the local territorial lords and, last but not least, the fact that the seat of the parent monastery was located in another historical land under the sovereignty of another ruler.

Keywords: Benedictines; monastery; House of Piast; economy; diplomacy; sale

Kateřina Lančová – The Guild Privilege of the Teschen Butchers in the Collection of the Silesian Museum Society in Orlová

The charter for the butcher's guild in Teschen has been preserved in the collection of the Silesian Museum Society in Orlová and is part of a set of 16 different documents relating to the history of Teschen Silesia. The 1488 charter for the butcher's guild in Teschen is the oldest source in this collection and was issued by Casimir II, Duke of Teschen. The charter follows up thematically on an earlier document – it complements and expands it – also issued by Duke Casimir II, which contained guild statutes for the butchers in Teschen and which has not been preserved. The age of the butcher's guild is therefore documented only by this complementary charter, which moves the beginnings of the butcher's guild before 1488. As in some cases this document merely adds to the original regulations, it is sometimes difficult to understand the whole context. In the case of this study, we have added charters for the butcher's guilds in Moravian Ostrava and Kelč for context.

Keywords: Teschen; butchers; guild; Orlová depository; Casimir II

Jiří Brňovják – A “Noble” Orlová. A Contribution on the Historical Topography and Noble Genealogy of Teschen Silesia

The more than 300-year period of the history of Orlová is linked to the tenure of a dominion – or, more precisely, manor farm estate – of the same name by members of three noble houses: House Cigán of Słupsko (1574–1614), House Bludovský of Dolní Bludovice (1614–1833) and Mattencloit (1844–1902). This study presents the ties and relationships of these houses in their complexity

and in the wider context of regional history. The study also includes the religious affiliation of the nobility and the preserved as well as the no longer existent material evidence (mainly chateaux) of their presence in Teschen Silesia.

Keywords: nobility; genealogy; chateaux; religion; Teschen Silesia

Aleš Zářický — Miners, Entrepreneurs, Investors. A Contribution on the Development of Ownership Relations in the Mining Industry in Orlová and the Surrounding Municipalities before the First World War

The study follows mining in Orlová and its surroundings from the first attempts to the development of mining companies. It analyses the experiments of noble families (Mattencloit) as well as entrepreneurs (Tomke). The core of the study is the entry of Wilhelm and David Gutmann into the coal trade and the gradual intertwining of their business with that of the Rothschild family. In the late 19th century alone, six modern mines operated within the Orlová land registry, two of which (Bettina, Eleonora) belonged to the Rothschilds and Gutmanns, while three were in the exclusive possession of the Gutmanns, and one pit was controlled by the Austrian Alpine Mining Company (Oesterreichisch-Alpine Montangesellschaft) owned by Karl Wittgenstein's financial group. As early as the mid-19th century, mining in Orlová was completely dominated by Vienna's largely Jewish capital, which retained its decisive position until the 1930s.

Keywords: mine; coal; mining; Gutmann; Rothschild; capital; investor

Lumír Dokoupil — Ludmila Nesládková — Radek Lipovski — Social Mobility in the Marriages of Orlová's Catholic Population in the Second Half of the 19th Century

An analysis of Catholic registers found that Orlová had a relatively young population, which manifested itself in a lower marriage age throughout the entire monitored period of the second half of the 19th century. Early marriages were also helped along by the good economic situation, i.e. the offer of relatively well-paid jobs on the market and the security of livelihood. Young people moved to Orlová especially from the close vicinity. Gradually they were joined by migrants from the more remote areas of Moravia, Galicia, Bohemia or Prussian Silesia. More significant migration occurred in the last years of the 19th century. Members of the rural strata found a livelihood in mining; both intergenerational social mobility and marriage mobility were defined by this sector.

Keywords: Catholicism; registers; mobility; marriage; employment; 19th century

Hana Šústková — Orlová's Deputies at the Silesian Land Diet in the Period 1861–1918

The adoption of the so-called Schmerling Constitution was the first step on the road to modern political life in the lands of the Habsburg Monarchy. On its basis, the individual Crown Lands adopted their own provincial constitutions, which regulated the conditions and possibilities of elected legislative bodies. Thus, even members of the unprivileged strata, elected by their social peers, found their way among the powerful aristocratic elites. Between 1861 and 1918, five men appeared among the representatives of the deputies of the Silesian Land Diet who were associated with Orlová either through their origins or actions – Pavel Kania, Franciszek Halfar

and Johann Santarius as representatives of the civic strata, and Konrad Mattencloit and Richard Mattencloit-Ubelli as representatives of the aristocracy. By comparing their family origins and life stories, we can trace some features common to these pioneers of modern political life.

Keywords: Pavel Kania; Franciszek Halfar; Johann Santarius; Konrad Mattencloit; Richard Mattencloit-Ubelli; Silesian Land Diet; Orlová

Janusz Spyra — Jews in the Municipality of Orlová and Its Surroundings

The first information about the presence of Jews around Orlová dates back to the late 17th century, when the lease of the spirits urbarium of the Raj state was transferred to the Ziffer family. From about 1725, the tenant in Orlová was Abraham Ziffer; in 1748, however, he asked to be christened Jan Benedykt together with his three children. After 1752, only 88 so-called tolerated Jews were allowed to officially reside in Teschen Silesia; the first to be active in Orlová for a longer time before 1780 was Josef Dawid, who adopted the surname Neumögen in 1787. It was not until the first half of the 19th century that several Jewish families settled in Orlová. These families went down permanently in its history, most notably the Blumenthal family, as well as the Lindner, Grünbaum and Wechsberg families. After the emancipation of Jews in the Austrian Monarchy, which eventually took place in 1867, the number of followers of Judaism in Orlová increased to 374 in 1910. In the life of the municipality, later a town, they played an important role as respected merchants, restaurant owners and the managers of establishments providing various services. Sometimes as many as four councillors represented them in Orlová's bodies, with Salomon Blumenthal holding the post of deputy mayor for many years.

In 1900, they founded the Synagogue Association for Orłowa and Its Surroundings, which, in 1905, built its own synagogue and opened a cemetery. The increasingly numerous followers of Orthodox Judaism took care of their religious needs separately, associating in the Bikur Cholim Jewish Charitable Association, registered in 1923, which built its own house of prayer. The Jewish places of worship were destroyed during the German occupation, during which the majority of Orlová's Jewish citizens were slaughtered.

Keywords: Jews; Orlová; tolerated Jewish families; Jewish religious associations; Holocaust

Marzena Bogus-Spyra — Schools in Orlová and Their Teachers until the First World War

The first school in Orlová was a parish school, which was cared for by the local Benedictines. After Maria Theresa's school reform of 1774, parish schools were converted into trivial schools under the supervision of administrative authorities, where religion, reading, writing and mathematics were taught in a more structured way. The number of pupils making use of institutional education was gradually increasing. After 1804, primary schools were returned to the administration of the Church, but until 1869 they still had to operate under the provisions of the Political School Code of 1805. Only one teacher (sometimes with an assistant) taught at the Catholic trivial school in Orlová. In 1840, an evangelical trivial school was also established there. After the reform of primary education in 1869, the Catholic school was converted into a public Volksschule with the Czech language of instruction, which was gradually attended by more and more pupils of both sexes, so that in 1902 it was divided into a boys' and girls' school. The evangelical school operated as a public school until 1902, and after that as a public Volksschule with the Polish lan-

guage of instruction. In 1909, a vocational school was established in Orlová. In addition, there were other private facilities: a corporate school of the Orlová-Doubrava mining company, a girls' school run by the Sisters of Mercy of St. Borromeo, and a German school of the Deutsches Schulverein association. Before the First World War, about 2,300 children attended these institutions, with about 50 teachers of different nationalities providing instruction.

Keywords: Orlová; primary education; religious schools; trivial schools; school reforms; teachers' associations

Radoslav Daněk — Orlová as the Centre of the Gymnastics and Sports Movement in Teschen Silesia

One of the manifestations of industrialisation, urbanisation and the overall modernisation of the Orlová region in the late 19th and first half of the 20th century was the development of physical training and sport as a cultural and social phenomenon of modern times. Orlová was still only an industrial village when the idea of general national physical training in the Sokol style took hold here mainly due to the influence of the nationally Czech technical intelligentsia, followed shortly thereafter also by the adoption of modern performance sports. In the space of only three decades, Orlová had thus become not only an industrial town, but also a major centre of physical training (and not only of the Czech Sokol) and competitive sport (especially football, ice hockey and athletics) in the area of Teschen Silesia. Although it was mainly dominated by nationally Czech gymnastics and sports organisations, these activities also developed with the Polish and Jewish sections of the local society. This also applied to hiking, which may not always be seen as a part of sport, but even in its case Orlová became an important organisation centre in Teschen Silesia.

Keywords: modernisation; physical training; sport; physical education; associations; hiking

Pavel Kufa — Architect Josef Gross and the Construction of the Evangelical Church in Orlová

Even today, the Catholic and evangelical churches remain symbols of Orlová's spiritual and cultural identity. The Roman Catholic Mariana church, with its medieval past, has so far received far more attention from historians and art historians than the younger evangelical church, designed and built by the Teschen architect Josef Gross in 1861–1862. His building has remained almost unchanged since its construction and, according to period reports, it was to be a foothold or light on the borders of the evangelical Teschen Silesia. The building, a transition between Classicist themes and Romanticist historicism, is based on local architectural designs and on inspirations by architecture mediated by Vienna.

Keywords: Orlová; evangelical church; Josef Gross; evangelicals; Romanticist historicism

Ivana Kolářová — Ondřej Kolář — Security and Social Conditions in the Orlová Region in the Interwar Period through the Lens of the Police

The security situation in Orlová and its surroundings was influenced by the anonymity of the populous industrial area, labour turnover, and proximity of the state border. Crime peaked here primarily in the first interwar years, when the state power in the region gradually stabilised, and then again in the era of the Great Depression in the early 1930s.

Fluctuations in the economic situation were also reflected in the intensity of civil disorders. These, with the exception of a clash between the strikers and the police in April 1925, largely passed without outright violence. A rare excess was the politically motivated murder of the Petřvald mayor in 1933. Another type of ideological conflict was the disputes between the Catholic and Czechoslovak Church in the first half of the 1920s. National tensions were particularly evident in connection with the border disputes in 1918–1920, while in the second half of the 1930s the rise of national tensions in the Orlová region did not have a dramatic effect.

Keywords: security; crime; police; police officers; strikes

Lenka Nováková — A Green Exclamation Mark over Orlová

To commemorate the fallen privates during the Seven-Day War in Teschen Silesia in January 1919 and other victims of the 1918–1920 dispute over Teschen Silesia, it was decided that a Survivor Fund would be created and a monument built to those who had given their lives for Teschen Silesia, based in Orlová, later renamed to Spolek pro poctu padlých za Těšínsko [Association Honouring Those Who Gave Their Lives for Teschen Silesia], based in Orlová, a dignified place of commemoration. During a public competition to build the memorial, the winner was a design by architects Jaroslav Stránský and Josef Šlégr and academic sculptor Václav Žalud entitled A Green Exclamation Mark over Orlová. After several years of preparation and construction and sculptural work, the memorial was unveiled on 30 September 1928, with the participation of the general public and public officials, to honour those who had given their lives for Teschen Silesia. It was made of Silesian and Bohanka sandstone, with the carved names of the victims, which were dominated by a sculpture with an injured Silesian eagle. In total, besides the founder of the Czechoslovak legions in Italy, Jan Čapek, 47 soldiers and 8 victims of the plebiscite fighting in 1918–1920 found their final rest at the Orlová cemetery.

Keywords: 1928; Teschen Silesia; Orlová; monument; Seven-Day War

Martin Krůl — Labour Camps in Orlová in the Context of the Nazi Camp System

The camp system created by the German Nazis represented one of the worst forms of repressive politics during the Second World War. It consisted of a variety of differently focused camps, from labour and prison camps to the most gruesome form of camps – concentration and, in particular, extermination camps. Even in the case of the industrial Teschen Silesia, forced labour was used by the Nazis and camps were set up for all major industrial enterprises. Companies active in the coal industry willingly exploited the cheap labour of the captives. On the territory of the present-day Orlová, close to all mines there was a number of labour camps designated for Soviet prisoners of war as well as eastern and Polish workers. The largest workforce consisted of Soviet prisoners of war interned in camps near mines for large commandos (R 641, R 155), along with smaller commandos (R 216, R 241a). In addition, the structure was complemented by camps designated for eastern workers (Ostarbeiterlager) and Poles (Polenlager). This contribution will try to outline where these camps were located, what they looked like, or what their working and living conditions were like.

Keywords: Second World War; war industry; Orlová; forced labour; labour camps; prisoners of war; civilian workers

David Pindur – “In Czech Orlová There Should Also Be Our Czech Parish Priest!” The Affair of Filling the Roman Catholic Parish Office in Orlová in 1945

This contribution deals with a relatively complex ecclesiastical-administrative case in the months following the liberation in 1945 with some necessary chronological overlaps. Since the unfortunate events of the autumn of 1938, the Roman Catholic parish office in Orlová had been run by priests from the Missionary Oblates of Mary Immaculate congregation. Even after the liberation, two German Oblates continued to serve here. Especially the parish administrator, Oblate Karl Hahner, had gained considerable popularity due to his anti-Nazi beliefs, imprisonment, and contributions to the parish. However, the higher Church authorities intended to return the local ecclesiastical administration and property to the Benedictines, as the parish office in Orlová was an incorporated parish office of the Benedictine abbey in the East Bohemian town of Broumov, which had provided ecclesiastical administration here for over two centuries. In this nationally sensitive environment, the originally seemingly trivial internal ecclesiastical affair developed into a major political one. The contribution deals in detail with the whole case and situation in the parish from May 1945 until January 1946, when Oblate Karl Hahner left Orlová and the ecclesiastical administration was taken over by Benedictine Petr Adolf Unger.

Keywords: ecclesiastical administration; parish office; parish administrator; Benedictines; Oblates; Karel Hahner; Siegfried Herlt

Václav Kaška – “We Will be the First Red District!” The Political (Re) education of Orlová’s Communists in the Period 1945–1949

The article focuses on the various forms of intra-party training of the Communist Party of Czechoslovakia members from Orlová and, by extension, the Karviná party district in the period 1945–1949. It combines the ideological and organisational frameworks of the central apparatus from a grassroots perspective, which is limited by the sporadic nature of the source material but is balanced out by the uniquely preserved chronicle of the District Political School in Karviná. Both the (self)indoctrination of Orlová’s officials (e.g. reading the history of the All-Union Communist Party) and across-the-board training of the membership in organisations (e.g. Days of Communist Education, 1948–1949) encountered a lack of motivation, capacity or competence in general, and in the Karviná region also regional specifics – above all, the sustained pressure to increase coal mining and, consequently, the accident at the Doubrava mine (February 1949). Thus, the study extends beyond the indoctrination framework, also reconstructing the mental and physical world of the Orlová Stalinists, among whom Drahomír Kolder was especially prominent.

Keywords: Communist Party of Czechoslovakia; Orlová, party training; Days of Communist Education; District Political School

Michaela Závodná – Transport Service in Orlová from the 19th to the 21st Century

Until the 1960s, Orlová had excellent transport links. The municipality was intersected by the Košice-Bohumín railway line, while the local mines and coking plants were connected by mine

railways. Residents were able to use narrow-gauge railways for journeys to Karviná, Bohumín or Ostrava. The rail system was complemented by a bus connection. However, with the progressing mining operations and preference of bus transport, Orlová gradually lost its rail connection. The transfer of the Košice-Bohumín railway line in the direction of Louky nad Olší – Karviná – Dětmárovice deprived Orlová of passenger railway transport. The modernisation of the road network put an end to narrow-gauge railways. Proposals to establish a trolleybus connection remained only in consideration, and the fast tram lines planned in the 1980s did not go as far as Orlová. With the end of the totalitarian system, the municipality remained dependent only on regional bus operators. With the gradual decline of coal mining and the associated freight, there had been proposals to connect the former mine railway to the city transport system via the tram-train system. Due to the persisting legislation that does not allow this solution, since the new millennium there has been increasing talk of the re-establishment of a tram connection between Ostrava, Havířov and Karviná. In recent years, these considerations have been modified, and Orlová has taken the place of Havířov among the considered junctions of this system. As of 2022, the project is being supported by political circles and there is also a feasibility study, but the source of funding is not yet resolved.

Keywords: transport; railway; local railway; bus; fast tram; trolleybus; history

Petr Hrtánek — Superstitious Tradition in the Interwar Orlová Region in Karel Dvořáček's Manuscript Estate

In the as yet unprocessed estate of the writer Karel Dvořáček (1911–1945), there is a relatively large number of records of both prosaic and in verse verbal art acquired by the author in the 1930s during his time as a teacher in Karviná and Poruba (Orlová-Poruba). From the rich genre spectrum of folkloric texts collected by Dvořáček, this study has chosen superstitious tales (i.e. shorter narratives of supposedly supernatural beings and unexplained phenomena encountered by people in real environments) to try to reconstruct, at least in rough outlines, a more or less authentic picture of the period superstitious thinking in the interwar Orlová region.

Keywords: verbal art; superstitious tales; Orlová region; Karel Dvořáček; estate

Michał Przywara — Polish Writers from Trans-Olza Associated with Orlová

Orlová was a place where a number of prominent Polish writers and national revivalists were born or active. The local Polish Grammar School, founded in 1909, and a number of Polish associations had a major influence on the formation of the intellectual environment. The dynamic development of the mining industry had an impact not only on the shape of the town, but also on the literary output of the regional authors. This article focuses on three Polish authors – Adolf Fierla, Karol Piegza and Gustaw Przewczek, who grew up in Orlová and whose work was influenced by the specific environment of mining colonies, shafts and heaps. Each of the authors expressed the mining environment differently in their work: Adolf Fierla wrote expressive poems, full of misery and anger in the lives of miners and their families. Gustaw Przewczek, affected by experiences from the concentration camps in Dachau and Mauthausen-Gusen, was interested in the lives of the Teschen people in wartime. Karol Piegza, using his sense for ethnography, collected the stories and tales of miners and Jablunkov mountain dwellers, putting together a valuable collection of anecdotes in the Teschen dialect. Today, Orlová is not a major centre of Polish affairs

in Teschen Silesia, but its history and intellectual legacy for the Polish community cannot be neglected and forgotten.

Keywords: Polish literature of Teschen Silesia; Adolf Fierla; Karol Piegza; Gustaw Przeczek; Teschen dialect

Irena Bogoczová – The Polish Grammar School in Orlová and Its Imprints in the Private and Professional Life of Janina Labocha

The presented text focuses on several significant places associated with the life of the prominent Polish linguist and university professor, Janina Labocha, a native of Dolní Suchá, who completed a Polish lower secondary school and grammar school with the Polish language of instruction in Orlová-Lazy. These educational institutions, particularly the aforementioned grammar school, together with the family environment, shaped the attitudes, interests, and subsequent academic career of the future researcher. Factors such as the local landscape and ethnically mixed environment of the Czech Teschen Silesia had a major influence on Janina Labocha, who has a long-standing connection with Jagiellonian University in Kraków. This is evident in her numerous articles and studies on the specific language situation in her native region, as well as in two separate monographs. The author of the presented contribution focuses in greater detail on the most important subjects which Janina Labocha deals with in her research and publishing activities.

Keywords: Janina Labocha; Teschen Silesia; Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej; language; dialect

Jiří Knapík – Orlová Grammar School Graduate, Jaroslav Pščolka (1921–2008): Writer and Diplomat

The study deals with the life and career of Czechoslovak diplomat Jaroslav Pščolka (1921–2008), a native of Petřvald, focusing primarily on his literary activities, the beginnings of which are linked to his studies at grammar schools in Orlová and Opava. Between 1936 and 1938, he published a series of prose pieces in “Studentský časopis” [Student Magazine] and “Mladé Ostravsko” [Young Ostrava Region], a magazine published by leftist secondary school students. These works clearly showed his literary talent. He even became the co-editor of the “Mladé Ostravsko” magazine. Despite the interruption of his promising literary activities by the occupation period, he retained his interest in literature and art throughout his whole life, incorporating them into his diplomatic career as well. This career culminated in the 1960s, when he held the positions of envoy to Argentina and ambassador to Cuba. The study aims to cover all of Pščolka’s literary contributions, also utilising the unique memoirs written by Pščolka towards the end of his life, as well as other sources from his family archive.

Keywords: Mladé Ostravsko; Studentský časopis; grammar school; Orlová; Opava

Jana Davidová Glogarová – Jaroslav David – Michal Místecký – Orlová Toponymy – A Portrayal of the Town in Light of Three Textual Analyses

The study deals with the portrayal of the town of Orlová as shown by three textual analyses from the second half of the 20th century and the first decades of the 21st century. The first presents

a quantitative analysis of how the town of Orlová is perceived in contemporary journalism encompassed in the Czech National Corpus. The second, qualitatively oriented, deals with the analysis of the portrayal of Orlová in the journalism of two periodicals from the second half of the 20th century – the national daily Rudé právo [Red Right] and regional newspaper Nová Svoboda [New Freedom]. The third analysis focuses on the town's portrayal by comparing the introductions to photographic publications about young socialist towns from the perspective of their thematic concentration.

Keywords: textual analysis; quantitative analysis; corpus; journalism; town portrayal

Lenka Vaňková – Germanisms in the Language in Orlová and Its Surroundings. Past and Present

The position of Germanisms, which had been penetrating the Czech language for centuries and are documented in various layers of the Czech language, is gradually changing. While they have a permanent place in standard Czech, they are gradually disappearing in dialects. This also applies to the group of Silesian dialects in which Germanisms had a strong presence in the past. The aim of the presented study was to determine how this fact is reflected in the language in Orlová and its surroundings. Through a questionnaire survey, the knowledge of German loanwords in the different age groups of the local population was analysed. The results of the analysis confirmed the gradual decline of the knowledge of Germanisms and indicated that this tendency, which was particularly evident in the youngest age group, cannot be significantly influenced even by contact with German in school education.

Keywords: Czech-German language contact; Germanisms in the Czech language; Silesian dialects; dialectal Germanisms; present knowledge of Germanisms

Streszczenie

ORŁOWA, ŚLĄSK I EUROPA ŚRODKOWA 1223–2023

Monografia zbiorowa nie tylko podkreśla znaczące kroki milowe w historii miasta, ale także umieszcza je w szerszym kontekście historycznym, zwracając w ten sposób uwagę na fakt, że Orłowa nie była i nie jest samotną jednostką stojącą poza politycznym, społecznym i kulturalnym rozwojem pogranicza morawsko-śląskiego, ale że w wielu przypadkach znacząco kształtowała jego przyszły kierunek. Artykuły odzwierciedlają znaczące okresy rozwoju gminy, tj. od jej założenia w późnym średniowieczu przez okres husycki i kontrreformacji. W istotny sposób zwrócono również uwagę na zmiany społeczne związane nie tylko z odkryciem i wydobywaniem węgla kamiennego, ale także z kluczowymi wydarzeniami w historii XX wieku. Językowe i literackie bogactwo Orłowej nie zostało zapomniane, zarówno to zachowane w formie zapisów bogatego folkloru, wspomnień ważnych osobistości językoznawstwa lub dyplomacji, jak i to wciąż żywe w pamięci współczesnych świadków. W organizacji konferencji i publikacji uczestniczyły także inne instytucje państwowe, miejskie i kulturalne regionu morawsko-śląskiego, w szczególności Muzeum Cieszyńskie w Czeskim Cieszynie i Fundacja Landek Ostrava wraz z Wydziałem Filozoficznym Uniwersytetu Ostrawskiego i miastem Orłowa.

Jerzy Sperka – Klasztor benedyktynów w Orłowej na tle rozwoju monastycyzmu na Górnym Śląsku w okresie do połowy XVI wieku

Praca poświęcona jest klasztorowi benedyktynów w Orłowej od jego założenia do XVI wieku. Pokazuje, że przez 300 lat odgrywał ważną rolę w historii Księstwa Cieszyńskiego, a także w szerzeniu chrześcijaństwa. Jednak klasztor nie tylko świadczył swoją posługę, ale także odgrywał ważną rolę w lokalnej gospodarce, zwłaszcza w rybołówstwie. Klasztor odgrywał również ważną rolę w dziedzinie kultury. Powstanie, rozwój i upadek klasztoru były nierozzerwalnie związane z dziejami rodu Piastów na Śląsku Cieszyńskim, a zmiana orientacji religijnej panującego rodu była dla niego fatalna w skutkach.

Słowa kluczowe: benedyktyni; Orłowa; historia; średniowiecze i wczesna nowożytność; religia; gospodarka

Dalibor Janiš – O historii klasztoru benedyktynów w Orłowej w czasach Luksemburgów i husytów

Najwcześniejsza historia Orłowej, a właściwie całego Księstwa Cieszyńskiego, związana jest z istnieniem klasztoru benedyktynów założonego w 60. latach XIII wieku jako filii Opactwa Benedyktynów w Tyńcu (koło Krakowa). W momencie założenia klasztor posiadał już kilka wiosek, z których część prawdopodobnie sam założył w czasie kolonizacji. Istnieje tylko kilka zachowanych informacji na temat historii klasztoru w Orłowej w XIV i XV wieku, które dotyczą głównie poszczególnych opatów orłowskich. Klasztor przetrwał najazdy husytów na Górny Śląsk bez większych szkód i bez wątplenia znajdował się pod opieką książąt cieszyńskich. W drugiej połowie XV wieku klasztor nadal się rozwijał, zbudowano nowy kościół klasztorny,

ale później klasztor popadł w kłopoty finansowe i w 1560 roku został sekularyzowany przez książąt cieszyńskich.

Słowa kluczowe: Orłowa; Śląsk Cieszyński; Górny Śląsk; klasztory benedyktyńskie; husytyzm

Radim Jež – Klasztor benedyktyńów, jego poddani i właściciel ziemski na granicy Czech i Polski. Orłowa pod koniec średniowiecza i na początku okresu nowożytnego

Klasztor benedyktyńów istniejący w Orłowej jako opactwo macierzystego klasztoru w małopolskim Tyńcu w pełni związał swoje początki i upadek z księżęcym rodem Piastów. Choć Orłowa należała do najmniejszych wsi w domenie cieszyńskich Piastów, mieszkano w niej i gospodarowało niespełna 15 rodzin, dzięki miejscowemu klasztorowi benedyktyńów była jedyną, która często była przedmiotem negocjacji w kancelariach czeskich władców i polskich królów, a jej losy stanowiły punkt zainteresowań dyplomatów, korespondentów oraz urzędników dworskich i prowincjonalnych w Czechach, na Morawach, w Cieszynie i sąsiedniej Polsce. Historia klasztoru w Orłowej w późnym średniowieczu i wczesnym okresie nowożytnym była naznaczona skomplikowanym rozwojem administracyjnym terytorium na granicy interesów państwa czeskiego i polskiego, lennem lokalnych właścicieli ziemskich i, co nie mniej ważne, faktem, że siedziba klasztoru macierzystego znajdowała się w innym kraju historycznym pod zwierzchnictwem innego władcy.

Słowa kluczowe: benedyktyni; klasztor; ród Piastów; gospodarka; dyplomacja; sprzedaż

Kateřina Lančová – Przywilej cechowy rzeźników cieszyńskich w zbiorach Towarzystwa Muzeum Śląskiego w Orłowej

Statut cechu rzeźników w Cieszynie zachował się w zbiorach Śląskiego Towarzystwa Muzealnego w Orłowej i jest częścią zbioru 16 różnych dokumentów związanych z historią Cieszyna. Najstarszym źródłem tego zbioru jest statut cechu rzeźników w Cieszynie z 1488 roku, wydany przez księcia cieszyńskiego Kazimierza II. Statut jest tematycznie związany z wcześniejszym statutem – uzupełnia go i rozszerza – który zawierał artykuły cechu rzeźników w Cieszynie, również wydane przez księcia Kazimierza II, a które nie zachowały się. O wieku cechu rzeźników świadczy zatem tylko ten dodatkowy dokument, który datuje początki cechu na 1488 rok. Ponieważ w niektórych przypadkach są to jedynie uzupełnienia do oryginalnych rozporządzeń, czasami trudno jest zrozumieć pełny kontekst. W przypadku tej analizy dla celów kontekstu uzupełniliśmy dokumenty dotyczące cechów rzeźników z Morawskiej Ostrawy i Kelča.

Słowa kluczowe: Cieszyn; rzeźnicy; cech; Depozyt Orłowski; Kazimierz II.

Jiří Brňovják – Orłowa „szlachecka. Artykuł poświęcony topografii historycznej i szlacheckiej genealogii Cieszyna

Ponad 300-letnia historia Orłowej związana jest z posiadaniem majątku o tej samej nazwie przez członków trzech rodzin szlacheckich: Cygan ze Słupska (1574–1614), Bludovskich z Dolnych Bludovic (1614–1833) i rodziny Mattencloit (1844–1902). Studium przedstawia relacje i związki tych rodzin w ich złożoności oraz w szerszym kontekście historii regionalnej. W opracowaniu

uwzględniono również przynależność konfesyjną szlachty oraz zachowane lub już nieistniejące materialne dowody jej obecności na ziemi cieszyńskiej (głównie zamki).

Słowa kluczowe: szlachta; genealogia; zamki; religia; ziemia cieszyńska

Aleš Zářický — Górnicy, przedsiębiorcy, inwestorzy. Artykuł poświęcony rozwojowi stosunków własnościowych w górnictwie w Orłowej i okolicznych wsiach przed I wojną światową

Studium stanowi analizę przemysłu wydobywczego w Orłowej od pierwszych prób aż po rozwój przedsiębiorstw górniczych, chodzi zarówno o próby podejmowane przez rodziny szlacheckie (Mattencloit), jak i przedsiębiorców (Tomke). Badanie koncentruje się na wejściu Wilhelma i Davida Gutmannów w handel węglem i stopniowe splatanie się ich biznesu z rodziną Rothschildów. Tylko pod koniec XIX wieku w katastrze Orłowej istniało sześć nowoczesnych kopalń, z których dwie (Bettina, Eleonora) należały do Rothschildów i Gutmannów, trzy były w wyłącznym posiadaniu Gutmannów, a jedna kopalnia była kontrolowana przez Oesterreichisch-Alpine Montangesellschaft, przedsiębiorstwo należące do grupy finansowej Karla Wittgensteina. W połowie XIX wieku górnictwo orłowskie zostało całkowicie zdominowane przez wiedeński, w przeważającej mierze żydowski kapitał, który utrzymał swoją decydującą pozycję aż do 30. lat XX wieku.

Słowa kluczowe: kopalnia; węgiel; górnictwo; Gutmann; Rothschild; kapitał; inwestor

Lumír Dokoupil — Ludmila Nesládková — Radek Lipovski — Mobilność społeczna w małżeństwach katolickiej ludności Orłowej w drugiej połowie XIX wieku

Analiza matryk katolickich wykazała, że Orłowa miała stosunkowo młodą populację, co znalazło odzwierciedlenie w niższym wieku zawierania małżeństw w całym okresie drugiej połowy XIX wieku. Dobra sytuacja ekonomiczna, tj. oferta stosunkowo dobrze płatnych miejsc pracy na rynku i stabilnego utrzymania, przyczyniły się do wczesnego zawierania małżeństw. Młodzi ludzie przeprowadzali się do Orłowej głównie z okolicznych miejscowości. Stopniowo dołączali migranci z bardziej odległych terytoriów Moraw, Halicza i Czech czy pruskiego Śląska. Bardziej znacząca migracja miała miejsce w ostatnich latach XIX wieku. Członkowie klas wiejskich znajdowali źródło utrzymania w górnictwie, a międzypokoleniowa mobilność społeczna i mobilność małżeńska były definiowane przez ten sektor.

Słowa kluczowe: katolicyzm; matryki; mobilność; małżeństwo; zatrudnienie; XIX wiek

Hana Šústková — Orłowscy posłowie na Sejm Śląski w latach 1861–1918

Przyjęcie tzw. konstytucji Schmerlinga było pierwszym krokiem w kierunku nowoczesnego życia politycznego w monarchii habsburskiej. Na tej podstawie w poszczególnych ziemiach koronnych uchwalono konstytucje ziemskie, które regulowały warunki i możliwości działania wybieralnych ciał ustawodawczych. Potężna elita arystokratyczna obejmowała członków klas nieuprzywilejowanych, którzy byli wybierani przez swoich społecznych sprzymierzeńców. Wśród deputowanych do śląskiego sejmiku ziemskiego w latach 1861–1918 znalazło się pięciu mężczyzn związanych z Orłową pochodzeniem lub działalnością – Pavel Kania, Franciszek Halfar

i Johann Santarius jako przedstawiciele klasy obywatelskiej oraz Konrad Mattencloit i Richard Mattencloit-Ubelli jako przedstawiciele arystokracji. Porównując ich pochodzenie rodzinne i historie życiowe, możemy prześledzić niektóre cechy wspólne dla tych pionierów współczesnego życia politycznego.

Słowa kluczowe: Pavel Kania; Franciszek Halfar; Johann Santarius; Konrad Mattencloit; Richard Mattencloit-Ubelli; śląski sejmik ziemski; Orłowa

Janusz Spyra – Żydzi w Orłowej i okolicach

Pierwsze informacje o obecności Żydów w okolicach Orłowej pochodzą z końca XVII wieku, kiedy to dzierzawa urbarza wódczanego kraju Raj została przeniesiona na rodzinę Zifferów. Abraham Ziffer był dzierżawcą w Orłowej od około 1725 roku, ale w 1748 roku został ochrzczony jako John Benedict wraz z trójką swoich dzieci. Po 1752 roku tylko 88 tzw. tolerowanych Żydów mogło oficjalnie przebywać na Śląsku Cieszyńskim; pierwszym, który pracował w Orłowej przez dłuższy czas przed 1780 roku był Josef Dawid, który w 1787 roku przyjął nazwisko Neumögen. Dopiero w pierwszej połowie XIX wieku w Orłowej osiedliło się kilka rodzin żydowskich, które na stałe zapisały się w historii miasta, zwłaszcza Blumenthalowie, Lindnerowie, Grünbaumowie i Wechsbergowie. Po równouprawnieniu Żydów w monarchii austriackiej, które ostatecznie nastąpiło w 1867 roku, liczba Żydów w Orłowej wzrosła do 374 w 1910 roku. Odgrywali oni ważną rolę w życiu wsi, a później miasta, jako szanowani kupcy, restauratorzy i kierownicy zakładów usługowych. Zdarzało się, że we władzach Orłowej reprezentowało ich nawet czterech radnych, Salomon Blumenthal przez wiele lat był zastępcą burmistrza.

W 1900 roku założyli Stowarzyszenie Synagogałne dla Orłowej i okolic, które w 1905 roku wybudowało własną synagogę i otworzyło cmentarz. Niezależnie o swoje potrzeby religijne dbali coraz liczniejsi wyznawcy ortodoksyjnego judaizmu, zrzeszeni w zarejestrowanym w 1923 roku. Żydowskim Towarzystwie Dobroczynnym Bikur Cholim, którzy wybudowali własny dom modlitwy. Żydowskie miejsca kultu zostały zniszczone podczas okupacji niemieckiej, podczas której większość żydowskich mieszkańców Orłowej została zamordowana.

Słowa kluczowe: Żydzi; Orłowa; tolerowane rodziny żydowskie; żydowskie związki wyznaniowe; Holokaust

Marzena Bogus-Spyra – Orłowskie szkoły i ich nauczyciele do I wojny światowej

Pierwszą szkołą w Orłowej była szkoła parafialna, którą opiekowali się miejscowi benedyktyni. Po reformie oświaty przeprowadzonej przez Marię Teresę w 1774 roku szkoły parafialne zostały przekształcone w szkoły trywialne pod nadzorem władz administracyjnych, w których religia, czytanie, pisanie i arytmetyka były nauczane w bardziej zorganizowany sposób. Liczba uczniów korzystających z edukacji instytucjonalnej stopniowo wzrastała. Po 1804 roku szkoły podstawowe powróciły pod zarząd kościoła, ale do 1869 roku nadal musiały działać zgodnie z przepisami politycznego kodeksu szkolnego z 1805 roku. W katolickiej szkole trywialnej w Orłowej uczył jeden nauczyciel (czasem z asystentem). W 1840 roku rozpoczęła tu działalność ewangelicka szkoła trywialna. Po reformie szkolnictwa podstawowego w 1869 roku szkoła katolicka została przekształcona w publiczną szkołę ludową z czeskim językiem nauczania, do której stopniowo uczęszczało coraz więcej uczniów obu płci, tak że w 1902 roku podzielono ją na szkołę dla chłop-

ców i dziewcząt. Do 1902 roku szkoła ewangelicka funkcjonowała jako szkoła publiczna, a następnie jako publiczna szkoła ludowa z polskim językiem nauczania. W 1909 roku w Orłowej założono szkołę zawodową. Ponadto istniały inne prywatne instytucje: szkoła przyzakładowa firmy montanowej Orlová-Doubrava, szkoła dla dziewcząt prowadzona przez Siostry Boromeuszki oraz niemiecka szkoła Deutsches Schulverein. Przed I wojną światową do placówek tych uczęszczało około 2300 dzieci, a nauczaniem zajmowało się około 50 nauczycieli różnych narodowości.

Słowa kluczowe: Orłowa; szkolnictwo podstawowe; szkoły kościelne; szkoły trywialne; reformy szkolnictwa; stowarzyszenia nauczycieli

Radoslav Daněk — Orłowa jako centrum ruchu gimnastycznego i sportowego w regionie cieszyńskim

Jednym z przejawów industrializacji, urbanizacji i ogólnej modernizacji regionu Orłowej pod koniec XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku był rozwój gimnastyki i sportu jako zjawiska kulturowego i społecznego współczesnych czasów. Orłowa była jeszcze wówczas tylko wioską przemysłową, kiedy pod wpływem głównie etnicznie czeskiej inteligencji technicznej pojawiły się idee ogólnej gimnastyki narodowej Sokół, a wkrótce potem przyjęcie nowoczesnych sportów wyczynowych. W ciągu zaledwie trzech dekad Orłowa stała się nie tylko miastem przemysłowym, ale także ważnym ośrodkiem gimnastyki (nie tylko czeskiego ruchu Sokół) i sportu wyczynowego (zwłaszcza piłki nożnej, hokeja na lodzie i lekkoatletyki) na Śląsku. Choć narodowość czeska dominowała w organizacjach sportowych i gimnastycznych, działalność ta była również rozwijana wśród polskiej i żydowskiej części lokalnej społeczności. Dotyczyło to również turystyki, która nie zawsze jest rozumiana jako część sportu, ale w jej przypadku Orłowa stała się ważnym centrum organizacyjnym na Śląsku Cieszyńskim.

Słowa kluczowe: modernizacja; gimnastyka; sport; wychowanie fizyczne; stowarzyszenia; turystyka

Pavel Kufa — Budowniczy Josef Gross i budowa kościoła ewangelickiego w Orłowej

Kościół katolicki i ewangelicki po dziś dzień są symbolami duchowej i kulturowej tożsamości Orłowej. Rzymskokatolicki kościół mariacki ze średniowieczną przeszłością cieszy się znacznie większym zainteresowaniem historyków i historyków sztuki niż młodszy kościół protestancki zaprojektowany i zbudowany przez cieszyńskiego budowniczego Josefa Grossa w latach 1861–1862. Jego konstrukcja pozostała niemal niezmienną od czasów budowy i według współczesnych przekazów miał być punktem podparcia lub światłem na granicach ewangelickiego Śląska Cieszyńskiego. Budynek, na przejściu od klasycznych początków do romantycznego historyzmu, opiera się na lokalnych modelach architektonicznych i inspiracji architekturą zapośredniczoną przez Wiedeń.

Słowa kluczowe: Orłowa; kościół ewangelicki; Józef Gross; ewangelicy; romantyczny historyzm

Ivana Kolářová – Ondřej Kolář – Bezpieczeństwo i warunki społeczne w regionie Orłowej w okresie międzywojennym przez pryzmat żandarmerii i policji

Na sytuację bezpieczeństwa w Orłowej i jej okolicach wpływ miała anonimowość zaludnionego obszaru przemysłowego, fluktuacja siły roboczej i bliskość granicy państwowej. Przeszłość osiągnęła tu szczytowy poziom szczególnie w pierwszych latach międzywojennych, kiedy władza państwowa w regionie była stopniowo konsolidowana, a następnie ponownie w erze ogólnego kryzysu gospodarczego na początku 30. lat XX wieku.

Wahania sytuacji gospodarczej znalazły również odzwierciedlenie w intensywności niepokojów społecznych. Z wyjątkiem starcia między strajkującymi a żandarmerią w kwietniu 1925 roku, w większości przypadków obyło się bez otwartej przemocy. Politycznie motywowane zabójstwo burmistrza Petřvaldu w 1933 roku było wyjątkowym ekscysem. Innym rodzajem konfliktu ideologicznego były spory między Kościołem katolickim i czechosłowackim w pierwszej połowie lat dwudziestych XX wieku. Napięcia narodowościowe były szczególnie widoczne w związku ze sporami granicznymi w latach 1918–1920, podczas gdy w drugiej połowie lat trzydziestych wzrost napięć narodowościowych w regionie Orłowej nie był dramatyczny.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo; przestępczość; policja; żandarmeria; strajki

Lenka Nováková – Zielony wykrzyknik nad Orłową

Aby uczcić pamięć poległych żołnierzy podczas wojny siedmiodniowej w Cieszynie w styczniu 1919 roku i innych ofiar sporu o Śląsk Cieszyński w latach 1918–1920, postanowiono stworzyć Fundusz dla ocalałych i zbudować Pomnik Poległych za Cieszyn z siedzibą w Orłowej, później przemianowany na Towarzystwo Uczczenia Poległych za Cieszyn z siedzibą w Orłowej, godne miejsce pamięci. W publicznym konkursie na budowę pomnika zwyciężył projekt architektów Jaroslava Stránskego i Josefa Šlégra oraz rzeźbiarza akademickiego Václava Žaluda o nazwie Zielony wykrzyknik nad Orłową. Po kilku latach przygotowań, prac budowlanych i rzeźbiarskich, 30 września 1928 roku w obecności społeczeństwa i urzędników państwowych odsłonięto Pomnik Poległych za Cieszyn, wykonany ze śląskiego i czeskiego piaskowca z wrytymi nazwiskami ofiar, nad którym dominuje rzeźba z rannym śląskim orłem. W sumie na cmentarzu w Orłowej spoczęło 47 żołnierzy i 8 ofiar walk plebiscytowych z lat 1918–1920, a także Jan Čapek, założyciel Legionów Czechosłowackich we Włoszech.

Słowa kluczowe: 1928; Śląsk Cieszyński; Orłowa; pomnik; wojna siedmiodniowa

Martin Krůl – Obozy pracy w Orłowej w kontekście nazistowskiego systemu obozowego

System obozów stworzony przez niemieckich nazistów stanowił jedną z najgorszych form polityki represyjnej podczas II wojny światowej. Była to szeroka gama obozów o różnym charakterze, od obozów pracy, przez obozy jenieckie, po najstraszliwsze obozy koncentracyjne, a zwłaszcza obozy zagłady. W przypadku przemysłowego Cieszyna naziści również stosowali pracę przymusową, a we wszystkich większych zakładach przemysłowych utworzono obozy. Firmy zaangażowane w przemysł węglowy chętnie korzystały z taniej siły roboczej więźniów. Na terenie dzisiejszej Orłowej znajdowało się wiele obozów pracy dla radzieckich jeńców wojen-

nych, a także dla robotników ze Wschodu i z Polski. Największą siłą roboczą stanowili radzieccy jeńcy wojenni internowani w obozach przy kopalniach dla dużych komand (R 641, R 155), wraz z mniejszymi komandami (R 216, R 241a). Oprócz nich strukturę uzupełniały obozy dla robotników ze Wschodu (Ostarbeiterlager) oraz dla Polaków (Polenlager). W niniejszym artykule postaramy się nakreślić, gdzie znajdowały się te obozy, jak wyglądały oraz jakie panowały w nich warunki pracy i życia.

Słowa kluczowe: II wojna światowa; przemysł wojenny; Orłowa; praca przymusowa; obozy pracy; jeńcy wojenni; pracownicy cywilni

David Pindur — „Niech w czeskiej Orłowej będzie nasz czeski proboszcz!” Sprawa okupacji rzymskokatolickiej plebanii w Orłowej w 1945 roku

Niniejszy artykuł podejmuje dość złożoną sprawę kościelno-prawną w miesiącach po wyzwoleniu w 1945 roku, z niezbędnymi elementami chronologicznymi. Rzymskokatolicka parafia w Orłowej była zarządzana od nieszczęsnej jesieni 1938 roku przez księży ze Zgromadzenia Oblatów Maryi Niepokalanej. Nawet po wyzwoleniu nadal pracowało tu dwóch niemieckich oblatów. Przede wszystkim administrator parafii, oblat Karl Hahner, cieszył się dużą popularnością ze względu na swoje antynazistowskie poglądy, uwięzienie i zasługi dla parafii. Jednak wyższe władze kościelne chciały zwrócić benedyktynom lokalną administrację duchową i mienie. Parafia orłowska była parafią należącą do opactwa benedyktynów we wschodnioczeskim mieście Bromov, które przez ponad dwa stulecia sprawowało administrację duchową. To, co początkowo było pozornie błahą wewnętrzną sprawą kościelną, przerodziło się w istotną kwestię polityczną w środowisku wrażliwym na sprawy narodowe. Artykuł szczegółowo opisuje całą sprawę i sytuację w parafii od maja 1945 roku do stycznia 1946 roku, kiedy to oblat Karl Hahner opuścił Orłową, a administrację duchową przejął benedyktyn Petr Adolf Unger.

Słowa kluczowe: administracja kościelna; parafia; administrator parafii; benedyktyni; oblaci; Karel Hahner; Siegfried Herlt

Václav Kaška — „Będziemy pierwszym czerwonym okręgiem!” Polityczna (re)edukacja orłowskich komunistów 1945–1949

Artykuł koncentruje się na różnych formach wewnątrzpartyjnego szkolenia członków partii komunistycznej z Orłowej, a tym samym okręgu partyjnego Karwina, w latach 1945–1949. Artykuł łączy jednocześnie ideologiczne i organizacyjne ramy aparatu centralnego z perspektywą oddolną, która jest ograniczona przez luki w bazie źródłowej, ale która jest równoważona przez zachowaną unikatową kronikę Okręgowej Szkoły Politycznej w Karwinie. Zarówno (auto)indoktrynacja urzędników orłowskich (np. czytanie Historii VKS/b/), jak i powszechne szkolenie członków organizacji (np. Dni Edukacji Komunistycznej, 1948–1949) napotykały na brak motywacji, zdolności lub kompetencji w ogóle, a w regionie Karwiny na specyfikę regionalną – zwłaszcza ciągłą presję na zwiększenie wydobywania węgla lub wypadek w kopalni Doubrava (luty 1949). Badanie wykracza zatem poza indoktrynację, a także rekonstruuje ideowy i prawdziwy świat stalinistów orłowskich, wśród których Drahomír Kolder zajmował znaczące miejsce.

Słowa kluczowe: Komunistyczna Partia Czechosłowacji; Orłowa, szkolenie partyjne; Dni Edukacji Komunistycznej; Okręgowa Szkoła Polityczna

Michaela Závodná – Usługi transportowe w Orłowej w okresie od XIX do XXI wieku

Do lat 60-tych XX wieku Orłowa miała doskonałe połączenia komunikacyjne. Przez miejscowość przebiegała Kolej Koszycko-Bohumińska, a miejscowe kopalnie i koksownie połączone były bocznkami górniczymi. Mieszkańcy mogli korzystać z kolei wąskotorowej, aby podróżować do Karwiny, Bohumina lub Ostrawy. System transportu kolejowego został uzupełniony o połączenia autobusowe. Jednak wraz z postępującą działalnością górniczą i preferowaniem transportu autobusowego, Orłowa straciła połączenie kolejowe. Przeniesienie linii kolejowej Koszyce-Bohumín w kierunku Louky nad Olší – Karwina – Dětmárovice pozbawiło Orłową pasażerskiego transportu kolejowego. Modernizacja sieci drogowej wyeliminowała koleje wąskotorowe. Propozycje utworzenia połączenia trolejbusowego pozostały jedynie na etapie rozważań, a planowane w latach 80. szybkie linie tramwajowe omijały Orłową. Wraz z końcem systemu totalitarnego gmina była zdana jedynie na regionalnych przewoźników autobusowych. Wraz ze stopniowym spadkiem wydobywania węgla i związanym z tym ruchem towarowym, pojawiły się propozycje połączenia dawnej Kolei Montana z miejskim systemem transportu za pośrednictwem systemu kolejowo-tramwajowego. Ze względu na stale obowiązujące przepisy, które nie pozwalają na takie rozwiązanie, od nowego tysiąclecia coraz głośniejszą mówi się o przywróceniu połączenia tramwajowego między Ostrawą, Hawierzowem i Karwiną. W ostatnich latach rozważania zostały zmodyfikowane i wśród rozpatrywanych węzłów transportowych tego systemu pojawiła się Orłowa zamiast Hawierzowa. Od 2022 roku projekt jest wspierany przez kręgi polityczne, a także studium wykonalności, ale źródło finansowania nie zostało określone.

Słowa kluczowe: transport; kolej; kolej lokalna; autobus; szybki tramwaj; historia

Petr Hrtánek – Zabobonna tradycja międzywojennej Orłowej w rękopiśmiennym dziedzictwie Karela Dvořáčka

Niezbadane dotąd dziedzictwo pisarza Karela Dvořáčka (1911–1945) zawiera stosunkowo dużą liczbę zapisów prozy i wiersza mówionego, które autor stworzył w latach trzydziestych XX wieku podczas swoich lat nauczania w Karwinie i Porubie (Orlová-Poruba). Z bogatego spektrum gatunkowego tekstów folklorystycznych zebranych Dvořáčka, niniejsza praca podejmuje opowieści ludowe (tj. krótsze narracje o rzekomo nadprzyrodzonych istotach i niewyjaśnionych zjawiskach, które ludzie napotykali w rzeczywistym środowisku), w celu podjęcia próby rekonstrukcji, przynajmniej w przybliżeniu, mniej lub bardziej autentycznego obrazu ówczesnego zabobonnego myślenia międzywojennego regionu Orłowej.

Słowa kluczowe: tradycja ustna; zabobony; region Orłowej; Karel Dvořáček; dziedzictwo

Michał Przywara – Polscy pisarze z Zaolzia związani z Orłową

Orłowa była miejscem, w którym urodziło się lub pracowało wielu ważnych polskich artystów i budowniczych narodowych. Duży wpływ na kształtowanie się zaplecza intelektualnego miało miejscowe Gimnazjum Polskie, założone w 1909 roku, oraz szereg polskich stowarzyszeń. Dynamiczny rozwój przemysłu wydobywczego wpłynął nie tylko na wygląd miasta, ale także na twórczość literacką regionalnych autorów. Niniejszy artykuł poświęcony jest trzem polskim autorom – Adolfowi Fierli, Karolowi Piegzie i Gustawowi Przeczkowi – którzy dorastali w Orłowej i na

których twórczość wpływ miało specyficzne środowisko górniczych kolonii, szybów i hałd. Każdy z artystów w inny sposób wyraził środowisko górnicze w swoich pracach: Adolf Fierla tworzył ekspresyjne wiersze, pełne niedoli i złości w życiu górników i ich rodzin. Gustaw Przewczek, pod wpływem doświadczeń z obozów koncentracyjnych w Dachau i Mauthausen-Gusen, interesował się losami mieszkańców Cieszyna w czasie wojny. Z etnograficzną wrażliwością Karol Piegza zbierał opowieści i anegdoty górników i górali jabloneckich oraz napisał cenny zbiór anegdot w gwara cieszynskiej. Dziś Orłowa nie jest znaczącym ośrodkiem działalności polonijnej na Ziemi Cieszyńskiej, ale jej historii i spuścizny intelektualnej dla Polonii nie można lekceważyć i zapomnieć.

Słowa kluczowe: literatura polska Śląska Cieszyńskiego; Adolf Fierla; Karol Piegza; Gustaw Przewczek; gwara cieszynska

Irena Bogoczowa — Polskie Gimnazjum w Orłowej i jego ślady w życiu prywatnym i zawodowym Janiny Labochy

Niniejszy tekst koncentruje się na kilku ważnych miejscach związanych z życiem ważnej polskiej językoznawczyni, profesor uniwersytetu Janiny Labochy, pochodzącej z Dolnej Suchej, która ukończyła drugą klasę polskiej szkoły podstawowej i gimnazjum z polskim językiem nauczania w Orłowej-Łazach. Te instytucje edukacyjne, zwłaszcza wspomniane gimnazjum, ukształtowały – wraz z pochodzeniem rodzinnym – postawy, zainteresowania i późniejszą karierę naukową przyszłej badaczki. Czynniki takie jak lokalny krajobraz i etnicznie mieszane środowisko regionu Czeskiego Cieszyna miały duży wpływ na Janinę Labochę, która od dawna związana jest z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie. Widoczne jest to w jej licznych artykułach i badaniach dotyczących specyficznej sytuacji językowej w jej rodzinnym regionie, a także w dwóch niezależnych monografiach. Najważniejsze tematy, którym Janina Labocha poświęca uwagę w swojej działalności badawczej i publikacyjnej, zostały omówione bardziej szczegółowo w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: Janina Labocha; Cieszyn; Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej; język; dialekt

Jiří Knapík — Orłowski gimnazjalista Jaroslav Pšćolka (1921–2008): pisarz i dyplomata

Autor w swoim artykule bada życie czechosłowackiego dyplomaty Jaroslava Pšćolki (1921–2008), pochodzącego z Petřvaldu, i koncentruje się na jego działalności literackiej, której początki wiązały się z nauką w gimnazjach w Orłowej i Opawie. W latach 1936–1938 opublikował serię utworów prozatorskich w *Magazynie Studenckim* i czasopiśmie lewicujących uczniów szkół średnich *Mladé Ostravsko*, które ujawniły jego talent literacki. Współredagował czasopismo *Mladé Ostravsko*. Choć okres okupacji przerwał jego dobrze zapowiadającą się działalność literacką, to zainteresowanie literaturą i sztuką zachował przez całe życie i wykorzystywał je także podczas kariery dyplomatycznej. Szczytowy punkt nastąpił w latach 60-tych, kiedy to pełnił funkcję ambasadora w Argentynie i ambasadora na Kubie. Autor stara się w swojej pracy objąć cały wkład literacki Pšćolki, a także wykorzystuje unikalne wspomnienia napisane przez Pšćolkę pod koniec życia, a także inne źródła z jego rodzinnego archiwum.

Słowa kluczowe: *Mladé Ostravsko*; magazyn studencki; gimnazjum; Orłowa; Opawa

Jana Davidová Glogarová – Jaroslav David – Michal Místecký – Toponim Orłowa – obraz miasta w świetle trzech analiz tekstowych

Studium dotyczy wizerunku Orłowej ukazanego w trzech analizach tekstów z okresu drugiej połowy XX wieku i pierwszych dekad XXI wieku. Pierwszy z nich przedstawia analizę ilościową postrzegania Orłowej we współczesnych publikacjach zawartych w Czeskim Korpusie Narodowym. Druga, jakościowa, dotyczy analizy wizerunku Orłowej w publicystyce dwóch czasopism drugiej połowy XX wieku – ogólnokrajowego dziennika Rudé právo i regionalnej gazety Nová svoboda. Trzecia analiza koncentruje się na obrazie miasta w perspektywie porównania wstępów do publikacji rysunkowych na temat młodych miast socjalistycznych pod względem ich koncentracji tematycznej.

Słowa kluczowe: analiza tekstu; analiza ilościowa; korpus; publicystyka; obraz miasta

Lenka Vaňková – Germanizmy w mowie mieszkańców Orłowej i okolic. Przeszość i terażniejszość

Pozycja germanizmów, które przenikały do języka czeskiego przez wieki i są udokumentowane w różnych warstwach języka czeskiego, stopniowo się zmienia. Podczas gdy mają one stałe miejsce w pisanim języku czeskim, stopniowo zanikają w dialektach. Dotyczy to również grupy dialektów śląskich, w których germanizmy były silnie obecne w przeszłości. Celem niniejszego badania było sprawdzenie, w jaki sposób fakt ten znajduje odzwierciedlenie w mowie mieszkańców Orłowej i jej okolic. Do analizy wiedzy na temat niemieckich zapożyczeń w różnych grupach wiekowych miejscowej ludności wykorzystano ankietę. Wyniki analizy potwierdziły stopniowy zanik znajomości germanizmów i wskazały, że na tę tendencję, nasiloną w najmłodszej grupie wiekowej, nie mógł znacząco wpłynąć kontakt z językiem niemieckim w edukacji szkolnej.

Słowa kluczowe: czesko-niemiecki kontakt językowy; germanizmy w języku czeskim; dialekty śląskie; germanizmy dialektalne; znajomość germanizmów w terażniejszości

Zusammenfassung

ORLOVÁ, SCHLESISIEN UND MITTELEUROPA 1223–2023

Dieses Kollektivwerk akzentuiert die bedeutenden Meilensteine der Geschichte der Stadt, aber darüber hinaus werden diese in breiten historischen Rahmen gesetzt und somit wird auf den Tatbestand aufmerksam gemacht, dass Orlová kein außerhalb der politischen, gesellschaftlichen und kulturellen Entwicklung des mährisch-schlesischen Grenzstreifens stehender Solitär war, sondern in vielen Fällen wesentlich sein weiteres Ausrichten prägte und weiterhin prägt. In den einzelnen Kapiteln werden bedeutende Zeitabschnitte der Entwicklung der Gemeinde reflektiert, d.h. seit ihrer Gründung im Hochmittelalter über das hussitische Zeitalter bis nicht zuletzt zur Gegenreformation, wobei durchaus verdiente Aufmerksamkeit auch den Verwandlungen der Gesellschaft gewidmet wurde, welche nicht zuletzt mit der Entdeckung von Steinkohle und allgemein mit dem Steinkohlenbergbau, sondern darüber hinaus mit den Meilensteinen der Geschichte des 20. Jahrhunderts eng verbunden sind. Wir unterließen es naturgemäß nicht auf den sprachlichen und literarischen Reichtum von Orlová einzugehen, gleich ob dieser als Aufzeichnung des überreichen Volksschrifttums, als Memoiren von bedeutenden Persönlichkeiten der Sprachwissenschaft oder Diplomatie überliefert ist, oder im lebendigen Andenken der Zeitgenossen erhalten geblieben ist. An der Organisation der Konferenz und der Veröffentlichung des Werkes nahmen gemeinsam mit der Philosophischen Fakultät der Ostrauer Universität in Ostrau und der Stadt Orlová auch weitere staatliche, Selbstverwaltungs- und kulturelle Institution der mährisch-schlesischen Region, vor allem dann das Museum der Teschener Region in Böhmisches Teschen und die Stiftung Landek Ostrava teil.

Jerzy Sperka – Benediktinerkloster in Orlová auf dem Hintergrund des Mönchtums in Oberschlesien bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts

Der Verfasser widmet sich in seinem Kapitel dem Benediktinerkloster in Orlová seit seiner Gründung bis zum 16. Jahrhundert. Er zeigt, dass es 300 Jahre lang eine wichtige Rolle sowohl in der Geschichte des Fürstentums von Teschen als auch in der Ausbreitung des Christentums spielte. Außer der Seelsorgedienste, nahm der Kloster aber eine bedeutende Aufgabe in der lokalen Wirtschaft, insbesondere dann in der Teichwirtschaft wahr. Eine ebenso wichtige Rolle spielte das Kloster auch auf dem Kulturfeld. Die Entstehung, Entfaltung und der Niedergang des Klosters war untrennbar mit der Geschichte des Geschlechtes der Piasten auf dem Gebiet von Teschener Schlesien verbunden und als schicksalhaft zeigte sich vor allem der Wandel der Konfession des herrschenden Geschlechtes.

Schlüsselbegriffe: Benediktiner; Orlová; Geschichte; Mittelalter und Frühe Neuzeit; Religion; Wirtschaft

Dalibor Janiš – Zur Geschichte des Benediktinerklosters in Orlová in der Herrschaftszeit der Luxemburger und in der hussitischen Periode

Die älteste Geschichte von Orlová und des Fürstentums Teschen als solchen ist mit dem Benediktinerkloster eng verknüpft, welches in den 1260er Jahren als Zweighaus der Benediktinerabtei

in Kraków-Tyniec gegründet worden ist. Das Kloster wurde bereits in der Zeit seiner Entstehung mit dem Besitz von mehreren Dörfern ausgestattet, manche von den Dörfern durfte das Kloster selbst in der Zeit des Landesausbaus gegründet haben. Zur Geschichte des Klosters sind aus der Zeit des 14. und 15. Jahrhunderts nur wenige Nachrichten erhalten, diese betreffen insbesondere einzelne Äbte von Orlová. Das Kloster überlebte ohne große Schaden die hussitischen Einfälle nach Oberschlesien und stand zweifelsohne unter dem Schutz der Fürsten von Teschen. Nach der Mitte des 15. Jahrhunderts entfaltete sich das Kloster weiter, es wurde die neue Klosterkirche erbaut, später suchten das Kloster wirtschaftliche Probleme heim und es wurde im Jahre 1560 seitens der Fürsten von Teschen säkularisiert.

Schlüsselbegriffe: Orlová; Land Teschen; Oberschlesien; Benediktinerabteien; Hussitentum

Radim Jeř – Das Benediktinerkloster, seine Untertanen und der Landesherr auf der Grenze des böhmischen und polnischen Staates. Orlová an der Neige des Mittelalters und in der Anfangszeit der Frühen Neuzeit

Die Entstehung und auch der Niedergang des Benediktinerklosters, welches in Orlová als die Abtei des Mutterklosters in Tyniec in Kleinpolen bestand, war eng mit dem Fürstengeschlecht der Piasten verknüpft. Obwohl Orlová zu den kleinsten Dörfern auf dem Dominium der Teschener Piasten zählte, wo etwa nur 15 Familien ihre Güter bewirtschafteten, ist es als einziges Dorf dank dem hiesigen Benediktinerkloster wiederholt zum Gegenstand der Verhandlungen geworden, welche in den Kanzleien der Herrscher von Böhmen und Könige von Polen stattfanden und sein Schicksal beschäftigte Diplomaten, Berichterstatter, wie auch Hof- und Landesbeamten in Böhmen, Mähren, Teschener Land und auch im benachbarten Polen. Die Geschichte des Konvents in Orlová kennzeichnete im Spätmittelalter und am Anfang der Frühen Neuzeit die komplizierte Verwaltungsgeschichte des Gebiets an der Grenzlinie, wo einander die Interessen des böhmischen und polnischen Staates begegneten, ferner nahm auf seine Entfaltung die Lehenszugehörigkeit lokaler Landesherrn Einfluss und nicht zuletzt der Umstand, dass sich das Mutterkloster in anderem historischen Land unter der Oberherrschaft eines anderen Herrschers befand.

Schlüsselbegriffe: Benediktiner; Kloster; Piasten; Wirtschaft; Diplomatie; Verkauf

Kateřina Lančová – Zunftprivilegium der Teschener Metzger in der Sammlung der Schlesischen Museumsgesellschaft in Orlová

Die Urkunde für die Metzgerzunft in Teschen ist in der Sammlung der Museumsgesellschaft in Orlová erhalten und ist Bestandteil der Textsammlung, welche 16 Dokumente umfasst, die sich auf die Geschichte von Teschen beziehen. Die vom Teschener Fürst Kasimir II. erlassene Urkunde für die Metzgerzunft in Teschen vom Jahre 1488 stellt das älteste Schriftstück der Sammlung dar. Sie knüpft thematisch an eine ältere nicht erhaltene Urkunde an, welche die Zunftartikel für die Metzger in Teschen umfasste, wobei in dem jüngeren erhaltenen Schriftstück die ältere Urkunde von demselben Herausgeber ergänzt und erweitert wird. Das Alter der Metzgerzunft ist somit nur durch diese Ergänzungsurkunde belegt, welche die Anfänge der Metzgerzunft in die Zeit vor das Jahr 1488 setzt. Da es sich in manchen Fällen lediglich um Ergänzungen der ursprünglichen Verordnungen handelt, ist der Kontext dem Urkundentext nicht immer klar zu

entnehmen. Deswegen wurden zum richtigen Verständnis die Urkunden für die Metzger aus Moravská Ostrava / Mährisch Ostrau und Kelč / Keltisch ergänzt.

Schlüsselbegriffe: Teschen; Metzger; Zunft; Depositum von Orlová; Kasimir II.

Jiří Brňovják — „Adeliges“ Orlová. Beitrag zur historischen Topographie und Adelsgenealogie des Teschener Landes

Mehr als 300 Jahre der Geschichte von Orlová ist mit dem Besitz der gleichnamigen Herrschaft, bzw. des Großgrundbesitzes durch die Repräsentanten von drei Adelsgeschlechtern verbunden: Czigan von Slupsk (1574–1614), Bludowsky von Nieder Bludowitz (1614–1833) und Mattencloit (1844–1902). Das vorgelegte Kapitel legt die gegenseitigen Bindungen und Beziehungen in ihrer ganzen Komplexität dar und setzt sie in den breiteren Kontext der Regionalgeschichte. Zum Bestandteil des Kapitels ist auch die konfessionelle Zugehörigkeit des Adels geworden, zudem auch die erhaltene, bzw. auch die nicht mehr bestehenden materiellen Belege (vor allem die Schlösser) ihrer Anwesenheit im Teschener Land.

Schlüsselbegriffe: Adel; Genealogie; Schlösser; Religion; Teschener Land

Aleš Zářický — Bergbauleute, Unternehmer, Investoren. Beitrag zur Entwicklung der Eigentumsverhältnisse in der Abbauwirtschaft in Orlová und den umliegenden Gemeinden vor dem Ersten Weltkrieg

Das Kapitel verfolgt das Thema des Bergbaus auf dem Gebiet von Orlová seit den ersten Versuchen bis zur Entfaltung der Fördergesellschaften. Darin werden die Versuche sowie der Adelsgeschlechter (Mattencloit) als auch der Unternehmer (Tomke) sich durchzusetzen analysiert. Den Kern der Darstellung stellt der Einstieg von Wilhelm und David Gutmann in den Kohlenhandel dar und das allmähliche Durchwachsen ihrer Unternehmertätigkeit mit der Tätigkeit der Familie Rothschild. Nur für das Ende des 19. Jahrhunderts waren auf dem Katastergebiet von Orlová sechs moderne Bergwerke im Betrieb, wovon zwei (Bettina und Eleonora) im Besitz der Familien Rothschild und Gutmann waren, drei weitere waren im Alleinbesitz der Gutmann und eine Grube kontrollierte die Finanzgruppe von Karl Wittgenstein. Die Bergbautätigkeit beherrschte bereits zur Mitte des 19. Jahrhunderts das Wiener, vorherrschend jüdische Kapital, dessen entscheidende Rolle bis zu den 1930ern bestand.

Schlüsselbegriffe: Grube; Kohle; Bergbau; Gutmann; Rothschild; Kapital; Investor

Lumír Dokoupil — Ludmila Nesládková — Radek Lipovski — Sozialmobilität in den Ehen der katholischen Einwohnerschaft von Orlová in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Durch die Analyse der katholischen Matrikel wurde festgestellt, dass in Orlová eine relativ junge Population lebte, welcher Umstand sich im niedrigeren Heiratsalter während des ganzen verfolgten Zeitabschnitts der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts niederschlug. Zu den baldigen Ehen trug auch gute ökonomische Situation bei, d.h. das Angebot der relativ gut bezahlten Arbeit auf dem Arbeitsmarkt und die Sicherheit des Lebensunterhalts. Die jungen Leute zogen nach Orlová vor allem aus der nahen Gegend um. Allmählich kamen auch die Migranten aus entfernteren Gebieten von Mähren, Galizien, Böhmen oder Preußisch-Schlesien. Die Migrationszahlen stiegen

dann insbesondere in den letzten Jahren des 19. Jahrhunderts. Die Angehörigen der ländlichen Schichten fanden im Bergbau ihren Lebensunterhalt, die soziale Mobilität zwischen den Generationen und auch die Heiratsmobilität war durch diesen Zweig definiert.

Schlüsselbegriffe: Katholizismus; Matrikel; Mobilität; Ehe; Beruf; 19. Jahrhundert

Hana Šústková – Die Abgeordneten von Orlová auf dem Schlesischen Landtag in den Jahren 1861–1918

Die Annahme der zentristischen Februarverfassung, an der sich wesentlich Anton von Schmerling beteiligte, stellte den ersten Schritt auf dem Weg zum modernen politischen Leben in den Ländern der Habsburgermonarchie dar. Auf deren Grundlage wurden in den einzelnen Kronländern die Landesverfassungen angenommen, welche die Bedingungen und Möglichkeiten der gewählten gesetzgebenden Körper geregelt haben. Unter mächtige aristokratische Eliten kamen so auch die Angehörigen der nichtprivilegierten Schichten, die von den Wählern aus der gleichen sozialen Schicht gewählt wurden. Unter den Abgeordneten des schlesischen Landtags zwischen 1861 und 1918 gab es fünf Männer, die durch ihre Herkunft oder ihre Tätigkeit mit folgenden Organisationen verbunden waren – Pavel Kania, Franciszek Halfar und Johann Santarius als Repräsentanten der Bürgerschichten und Konrad Mattencloit, bzw. Richard Mattencloit-Ubelli als Vertreter der Aristokratie. Durch den Vergleich ihrer Familienherkunft und Lebensschicksalen können wir manche gemeinsame Aspekte identifizieren, welche diese Wegbereiter des modernen politischen Lebens teilten.

Schlüsselbegriffe: Pavel Kania; Franciszek Halfar; Johann Santarius; Konrad Mattencloit; Richard Mattencloit-Ubelli; Schlesischer Landtag; Orlová

Janusz Spyra – Die Juden in der Gemeinde Orlová und in der Umgebung

Die frühesten Informationen über die Anwesenheit der Juden in der Gegend von Orlová entstammen dem Ende des 17. Jahrhunderts, wo auf die Familie der Ziffer die Verpachtung des Branntwein-Urbars des Herrschaftes Raj übertragen wurde. Etwa seit 1725 ist zum Pächter in Orlová Abraham Ziffer geworden, welcher sich aber im Jahre 1748 als Jan Benedykt mit seinen drei Kindern taufen ließ. Nach 1752 durften sich im Teschener Schlesien offiziell nur 88 sog. tolerierte Juden aufhalten, der erste, der in Orlová vor 1780 längere Zeit tätig war, war Josef Dawid, der 1787 den Nachnahmen Neumögen annahm. Erst in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts ließen sich in Orlová einige Judenfamilien nieder, welche eine dauerhafte Spur in der Geschichte der Gemeinde hinterlassen haben, vor allem dann die Familie der Blumenthal, ferner die Familien der Lindner, Grünbaum und Wechsberg. Nach der Gleichberechtigung der Juden in der österreichischen Monarchie, zu der es schließlich 1867 kam, erhöhte sich 1910 die Zahl der Bekenner des Judentums auf 374. Im Leben der Gemeinde und der späteren Stadt spielten sie als geehrte Kaufleute, Restaurateure und Leiter der Betriebsstätten der Dienstleistungen eine wichtige Rolle. In den Verwaltungsorganen von Orlová waren sie manchmal von bis zu fünf Ratsherren vertreten, Salomon Blumenthal war lange Zeit Vizebürgermeister der Stadt.

Zu 1900 gründeten sie den Synagogalen Verein für Orlowa und die Gegend, der im Jahre 1905 eine eigene Synagoge erbauen ließ und den Friedhof stiftete. Die immer wachsende Zahl der Anhänger des orthodoxen Judentums sorgte um ihre religiöse Bedürfnisse selbstständig, sie waren in dem wohltätigen Verein Bikur Cholim vereinigt, welcher im Jahre 1923 registriert wurde und

einen eigenen Bethaus erbaute. Die jüdischen Gebetsstätten wurden in der Zeit der deutschen Besetzung zerstört. Im Laufe der Okkupation wurden die meisten jüdischen Einwohner von Orlová ermordet.

Schlüsselbegriffe: Juden; Orlová; tolerierte jüdische Familien; jüdische religiöse Vereine; Holocaust

Marzena Bogus-Spyra – Die Schulen von Orlová und ihre Lehrer bis zum Ersten Weltkrieg

Zur ersten Schule in Orlová ist die Pfarrschule geworden, welche die hiesigen Benediktiner betreut haben. Nach der Schulreform Maria Theresias vom Jahre 1774 wurden die Pfarrschulen auf die Trivialschulen unter der Aufsicht der Verwaltungsämter verwandelt, wo auf strukturierter Weise die Religion, das Lesen, das Schreiben und das Rechnen unterrichtet wurde. Die Zahl der Schüler, welche die institutionelle Bildung genutzt haben, erhöhte sich allmählich. Nach 1804 kamen die Grundschulen zurück unter die Verwaltung der Kirche, dennoch waren sie genötigt bis 1869 gemäß der Verordnung des politischen Schulordens von 1805 zu fungieren. Auf der katholischen Trivialschule in Orlová lehrte ein Lehrer (manchmal mit einem Helfer). Seit 1840 war hier auch eine evangelische Trivialschule. Nach der Reform des Grundschulwesens zu 1869 wandelte sich die katholische Schule auf die öffentliche Volksschule mit tschechischer Unterrichtssprache, die von wachsender Zahl der Schüler beider Geschlechter besucht wurde, weshalb die Schule im Jahre 1902 auf die Knaben- und Mädchenschule geteilt wurde. Die evangelische Schule existierte bis 1902 als öffentliche Schule, in der Folge als öffentliche Volksschule mit polnischer Unterrichtssprache. Im Jahre 1909 wurde in Orlová die Fachschule errichtet. Außerdem existierten weitere Privateinrichtungen: Betriebsschule der montanen Gesellschaft Orlová-Doubrava, Mädchenschule unter der Leitung der Borromäerinnen und die deutsche Schule des Deutschen Schulvereins. Vor dem Ersten Weltkrieg besuchten diese Institution etwa 2300 Kinder, den Unterricht besorgten etwa 50 Lehrer verschiedener Nationalitäten.

Schlüsselbegriffe: Orlová; Grundschulwesen; Kirchenschulen; Trivialschulen; Schulreformen; Lehrervereine

Radoslav Daněk – Orlová zum Zentrum der Turn- und Sportbewegung in der Region von Teschen

Zu einer der Äußerungen der Industrialisierung, Urbanisierung und der Modernisierung der Region von Orlová schlechthin ist zu Ende des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts die Entfaltung des Turnens und Sports als kulturellen und sozialen Phänomens der modernen Zeit geworden. Orlová war immer noch nur ein Industriedorf, als hier unter dem Einfluss vor allem der national tschechischen technischen Intelligenz das Gedankengut des allgemeinen nationalen Turnens vom Gepräge des Sokol-Vereins festen Fuß fasste, wobei kurz danach sich auch moderne Leistungssportarten durchgesetzt haben. In nur drei Dezennien ist somit Orlová nicht nur zum Industriezentrum, sondern auch zum bedeutenden Zentrum des Turnens (nicht nur des tschechischen Sokols) und Wettsports (vor allem Fußballs, Eishockeys und der Athletik) im Raum des Teschener Schlesiens geworden. Obwohl hier vor allem die in nationaler Hinsicht tschechischen Turn- und Sportorganisation vorherrschend waren, entfalteten diese Aktivitäten auch die polnischen und jüdischen Teile der Gesellschaft. Das betraf auch die Touristik,

welche zwar nicht immer als Bestandteil des Sports wahrgenommen wird, aber im Falle von Orlová ist eben diese Aktivität in der Teschener Region zum wichtigen Organisationszentrum geworden.

Schlüsselbegriffe: Modernisierung; Turnen; Sport; Körpererziehung; Vereine; Touristik

Pavel Kufa – Der Bauherr Josef Gross und die Erbauung der evangelischen Kirche in Orlová

Die katholische und die evangelische Kirche werden bis zur Gegenwart als Symbole geistlicher und kultureller Identität von Orlová wahrgenommen. Der römisch-katholischen Marienkirche mit mittelalterlicher Vergangenheit widmeten die Historiker und Kunsthistoriker bislang größere Aufmerksamkeit als der jüngeren evangelischen Kirche, welche vom Teschener Bauherrn Josef Gross in den Jahren 1861–1862 entworfen und erbaut wurde. Sein Bauwerk blieb fast unverändert seit der Zeit seiner Erbauung und gemäß der zeitgenössischen Berichte sollte das Gebetshaus zur Stütze oder zum Licht an der Grenze des evangelischen Teschener Schlesiens werden. Das Bauwerk auf dem Übergang von klassizistischen Ausgangspunkten zum romantisierenden Historismus geht auf lokale architektonische Vorbilder zurück und ist von der durch Wien vermittelte Architektur inspiriert.

Schlüsselbegriffe: Orlová; evangelische Kirche; Josef Gross; Protestanten; romantischer Historismus

Ivana Kolářová – Ondřej Kolář – Sicherheits- und Sozialverhältnisse in der Region von Orlová in der Zwischenkriegszeit, betrachtet durch die Optik der Gendarmerie und Polizei

Die Sicherheitsverhältnisse in Orlová und ihrer Umgebung beeinflusste die Anonymität des Industriegebietes, Fluktuation der Arbeitskräfte und die Nähe der Staatsgrenze. Die Kriminalität kulminierte hier vor allem in den ersten Zwischenkriegsjahren, wo sich die Staatsmacht in der Region allmählich stabilisierte, und danach in der Zeit der allgemeinen Wirtschaftskrise zu Anfang der 1930er Jahre.

Die Schwankungen der Wirtschaftskrise widerspiegelten sich auch in der Intensität der Sozialunruhen. Mit der Ausnahme der Auseinandersetzung der Streikenden mit der Gendarmerie im April 1925 fanden diese meist ohne offene Gewalttätigkeiten statt. Zum einmaligen Exzess ist die politisch motivierte Ermordung des Bürgermeisters von Petřvald/Peterswald im Jahre 1933 geworden. Einen weiteren Konflikttyp stellten die Streitigkeiten zwischen der katholischen und tschechoslowakischen Kirche in der Mitte der 1920er Jahre. Die Nationalspannungen äußerten sich vor allem im Zusammenhang mit den Grenzstreitigkeiten in den Jahren 1918–1920, dagegen in der zweiten Hälfte der 1930er Jahre hatte das Anwachsen von Nationalspannungen in der Region von Orlová keinen dramatischen Verlauf.

Schlüsselbegriffe: Sicherheit; Kriminalität; Polizei; Gendarmerie; Streike

Lenka Nováková – Grünes Ausrufezeichen über Orlová

Zur Ehrung des Gedächtnisses der gefallenen Soldaten während des Siebentägigen Krieges im Teschener Land im Januar 1919 und weiterer Opfer des Streites um das Teschener Land in den

Jahren 1918–1920 wurde entschieden den Fond für die Hinterbliebenen und für die Erbauung des Denkmals der Gefallenen für Teschener Land mit dem Sitz in Orlová zu erbauen, welcher später auf den Verein zu Ehren der Gefallenen für Teschener Land umbenannt wurde, auch mit dem Sitz in Orlová, der Ort sollte zur pietätvollen und würdigen Gedächtnisstätte werden. Den öffentlichen Wettbewerb zur Ausfertigung des Denkmals gewann der Entwurf der Architekten Josef Stránský und Josef Šlégr und des akademischen Bildhauers Václav Žalud mit dem Namen Grünes Ausrufezeichen über Orlová. Nach mehrjährigen Vorbereitungen, Bau- und bildhauerischen Arbeiten wurde unter der Teilnahme von breiter Öffentlichkeit und öffentlichen Amtsträgern am 30. September 1928 zu Ehren der Gefallenen für das Teschener Land das Denkmal aus dem Schlesischen und sog. „Boháněcký“ (hell gefärbt) Sandstein und mit eingehauenen Namen der Opfer enthüllt. Dem Kunstwerk dominierte die Statuengruppe mit dem verletzten schlesischen Adler. Insgesamt fanden auf dem Friedhof von Orlová ihre letzte Ruhe, außer dem Begründer der tschechoslowakischen Legien in Italien Jan Čapek, weitere 47 Soldaten und 8 Opfer der Plebiszitkämpfe der Jahre 1918–1920.

Schlüsselbegriffe: 1928; Teschener Land; Orlová; Denkmal; Siebentägiger Krieg

Martin Krůl – Arbeitslager in Orlová im Kontext des nationalsozialistischen Lagersystems

Das Lagersystem, welches von den deutschen Nationalsozialisten geschaffen wurde, stellte eine der schlimmsten Gestalten der repressiven Politik während des Zweiten Weltkrieges dar. Es handelte sich um ganze Skala von Lagertypen mit verschiedentlicher Ausrichtung, von Arbeits- über Gefangenen- bis zu unterschiedlichen Typen der Konzentrationslager, und vor allem um die Vernichtungslager. Auch im Falle des Teschener Industriegebiets haben die Nationalsozialisten die Zwangsarbeit genutzt und die Lager sind bei allen bedeutenden Industrieunternehmen entstanden. Die Gesellschaften, welche in der Kohlenindustrie unternehmerisch tätig waren, haben willig die billige Arbeitskraft der Gefangenen genutzt. Auf dem Gebiet des gegenwärtigen Orlová befanden sich bei allen Bergwerken mehrere Arbeitslager, welche sowohl für die sowjetischen Kriegsgefangenen als auch für die Arbeiter aus dem Osten und aus Polen bestimmt waren. Die zahlenmäßig stärkste Gruppe stellten die sowjetischen Kriegsgefangenen dar, welche in den Lagern bei den Bergwerken für größere Kommanden (R 641, R 155), gemeinsam mit den kleineren Kommanden (R 216, R 241a) interniert waren. Außer der genannten ergänzten die Struktur die Lager, die für die Arbeiter und Arbeiterinnen aus dem Osten (Ostarbeiterlager) und für die Polen (Polenlager) bestimmt waren. In diesem Kapitel wird dargestellt, wo sich diese Lager befanden, wie war ihre Gestalt oder welche Arbeits- und Lebensbedingungen hier herrschten.

Schlüsselbegriffe: Zweiter Weltkrieg; Kriegsindustrie; Orlová; Zwangsarbeiten; Kriegsgefangene; Zivilarbeiter

David Pindur – „Im tschechischen Orlová möge auch unser Pfarrer tschechisch sein!“ Der Fall der Besetzung der römisch-katholischen Pfarrei in Orlová im Jahre 1945

Dieses Kapitel verfolgt – mit den nötigen chronologischen Übergriffen – den relativ komplizierten Streitfall der Kirchenverwaltung in den Monaten nach 1945. Die römisch-katholische Pfarrei von Orlová wurde seit dem unseligen Herbst von 1938 von den Geistlichen aus der Kongregation

der Oblaten der Unbefleckten Jungfrau Maria verwaltet. Auch nach der Befreiung waren hier weiterhin zwei deutsche Oblaten tätig. Vor allem der Administrator der Pfarrei, der Oblate Karl Hahner erfreute sich wegen seiner Gesinnung gegen den Nationalsozialismus, ferner wegen der Gefangenhaltung und auch wegen seiner Verdienste für die Pfarrei nicht kleiner Beliebtheit. Die höheren Kirchenämter wollten aber die lokale geistliche Verwaltung und den Besitz an die Benediktiner zurückgeben. Denn die Pfarrei von Orlová stellte eine inkorporierte Pfarrei der Benediktinerabtei im ostböhmisches Broumov / Braunau dar, welche hier mehr als zwei Dezentennien lang um die geistliche Verwaltung sorgte. Die ursprünglich scheinbar banale innere Angelegenheit der Kirche überwuchs in dem national empfindlichen Milieu in ein ausgeprägtes Politikum. In diesem Kapitel wird der ganze Fall und die Situation in der Pfarrei vom Mai 1945 bis zum Januar 1946, wo der Oblate Karl Hahner Orlová verlassen hat und der Verwaltung sich der Benediktiner Adolf Unger annahm, ausführlich dargestellt.

Schlüsselbegriffe: Kirchenverwaltung; Pfarrei; Administrator der Pfarrei; Benediktiner; Oblaten; Karel Hahner, Siegfried Herlt

Václav Kaška — „Wir werden zum ersten roten Kreis!“ Politische (Um)erziehung der Kommunisten von Orlová 1945–1949

Das Kapitel geht auf die unterschiedlichen Gestalten der innerparteilichen Schulung der Mitglieder der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei in Orlová, bzw. des Parteikreises Karviná in den Jahren 1945–1949, ein. Es wird darin der ideologische und Organisationsrahmen des Zentralapparats mit der Perspektive von unten kombiniert, welche zwar durch die Lückenhaftigkeit der Quellenüberlieferung begrenzt ist, diese wird jedoch durch die Erhaltung der einzigartigen Chronik der Politischen Kreisschule in Karviná z.T. ausgeglichen. Sowie die (Selbst)indoktrinierung der Funktionäre von Karviná (z.B. die Lektüre der Geschichte der Kommunistischen Allunionspartei), als auch die flächendeckende Schulung der Mitgliedschaft in den Organisationen (z.B. die Tage der kommunistischen Erziehung, 1948–1949) stießen auf Mangel an Motivation, Kapazitäten oder allgemein an Kompetenzmangel, in der Region von Karviná zudem auf regionale Spezifika – vor allem auf ständigen Druck auf die Erhöhung der Kohlenproduktion, bzw. das Unglück auf der Grube Doubrava (Februar 1949). Das Kapitel übergreift somit den Indoktrinierungsrahmen und rekonstruiert auch das lebendige Gedankenwelt der Stalinisten von Orlová, unter denen eine bedeutende Stelle Drahomír Kolder einnahm.

Schlüsselbegriffe: Kommunistische Partei der Tschechoslowakei; Orlová; Parteischulung; Tage der kommunistischen Erziehung; Politische Kreisschule

Michaela Závodná — Verkehrsbedienbarkeit in Orlová vom 19. bis zum 21. Jahrhundert

Bis zu den 1960er Jahren hatte Orlová hervorragende Verkehrsverbindung. Durch die Gemeinde lief die Eisenbahnstrecke der Kaschauer-Oderberger Bahn, die lokalen Berg- und Kokswerke verbanden Berganschlussgleise. Wenn sie nach Karviná, Bohumín oder Ostrava reisten, konnten die Einwohner die Schmalspurbahn nutzen. Das System des Gleisverkehrs ergänzte die Busverbindung. Mit der fortschreitenden Abbautätigkeit und steigender Beliebtheit des Busverkehrs kam aber Orlová bald um ihre Gleisverbindung. Infolge der Umlagerung der Kaschauer-Oderberger Bahn in Richtung Louky nad Olší – Karviná – Dětmárovice kam Orlová um den Personeneisen-

bahnverkehr. Die Modernisierung des Straßennetzes liquidierte die Schmalspurbahnen. Die Entwürfe zur Errichtung der Trolleybusverbindung blieben im Stadium der Erwägung und die Strecken der schnellen Straßenbahn, welche in den 1980er Jahren geplant wurden gingen Orlová um. Mit dem Untergang des totalitären Systems blieb die Gemeinde nur auf die regionalen Busverkehrsunternehmer angewiesen. Mit der allmählichen Senkung des Kohlenbergbaus und damit verbundenem Güterverkehr wurde vorgeschlagen die einstige montane Bahn mittels eines Zug-Straßenbahnsystems an das Stadtverkehrssystem anzuschließen. Wegen der bestehenden Gesetzgebung, welche dieses System nicht ermöglicht, wurde seit dem Anfang des neuen Millenniums immer nachdrücklicher über die Wiedererrichtung der Straßenbahnverbindung zwischen Ostrava, Havířov und Karviná diskutiert. In den letzten Jahren wurden solche Entwürfe modifiziert und unter den erwogenen Verkehrsknoten kam anstatt von Havířov Orlová vor. Der Stand zum Jahre 2022 ist folgender: das Projekt wird von den politischen Kreisen unterstützt, es besteht die Durchführbarkeitsstudie, die Finanzierung wurde aber bislang nicht gelöst.

Schlüsselbegriffe: Beförderung; Eisenbahn; Lokalbahn; Bus; schnelle Straßenbahn; Trolleybus; Geschichte

Petr Hrtánek – Abergläubische Tradition der Region von Orlová in der Zwischenkriegszeit betrachtet anhand des Nachlasses von Karel Dvořáček

In dem bislang nicht bearbeiteten Nachlass des Schriftstellers Karel Dvořáček (1911–1945) befinden sich relativ viele Aufzeichnungen des prosaischen und mündlichen Schrifttums, manches davon im Vers, welches der Verfasser in den 1930er Jahren während seiner Lehrertätigkeit in Karviná und Poruba (Orlová-Poruba) notierte. Aus dem reichen Spektrum der von Dvořáček gesammelten Folkloretexte konzentriert sich das Kapitel auf die abergläubische Erzählungen (d.h. kurze Erzählungen über vermeintlich übernatürliche Wesen und unerklärbare Erscheinungen, denen die Leute im realen Milieu begegnet sind), wobei versucht wurde anhand dieses Gattungsgrundrisses zumindest als grobe Skizze das mehr oder weniger authentische Bild des zeitgenössischen abergläubischen Denkens der Region von Orlová in der Zwischenkriegszeit zu entwerfen.

Schlüsselbegriffe: mündliches Schrifttum; abergläubische Erzählungen; Region von Orlová; Karel Dvořáček; Nachlass

Michał Przywara – Polnische Schriftsteller aus dem Olsagebiet, welche mit Orlová verbunden waren

Orlová ist Ort, wo viele bedeutende polnische Autoren und Nationalerwecker geboren wurden oder tätig waren. Großen Einfluss auf die Herausbildung des intellektuellen Hinterlandes nahmen außer dem zu 1909 gegründeten Polnischen Gymnasium mehrere lokale polnische Vereine. Die dynamische Entfaltung der Bergbauindustrie hatte Einfluss nicht nur auf die Gestalt der Stadt, aber auch auf das literarische Schaffen der regionalen Autoren. Dieses Kapitel behandelt drei polnische Autoren – Adolf Fierla, Karol Piegza und Gustaw Przewczek, die in Orlová reif geworden sind und ihr Schaffen war durch das spezifische Milieu der Bergbaukolonien, Gruben und Halden geprägt. Bei jedem der Autoren kam das Bergbaumilieu in ihrem Werk unterschiedlich zum Ausdruck: Adolf Fierla schuf expressive Gedichte, voll von Not und Zorn im Leben der Bergarbeiter und ihrer Familien. Gustaw Przewczek, den seine Erlebnisse von den Konzentrationslagern in Dachau und Mauthausen-Gusen beeinflussten, interessierte sich um die Schicksale des

Teschener Volkes in der Kriegszeit. Karol Piegza sammelte mit ethnographischer Einfühlsamkeit die Geschichten der Bergmänner und Gebirgler aus Jablůnkov/Jablunkau, und er schrieb eine wertvolle Sammlung von Anekdoten in Teschener Mundart nieder. Gegenwärtig ist Orlová nicht mehr das Zentrum des polnischen Geschehens in der Teschener Region, aber seine Geschichte und intellektuelles Vermächtnis kann nicht außer Acht gelassen und vergessen werden.

Schlüsselbegriffe: polnische Literatur im Teschener Schlesien; Adolf Fierla; Karol Piegza, Gustaw Przeczek; Teschener Mundart

Irena Bogoczová – Das polnische Gymnasium in Orlová und sein Einfluss im Privat- und Berufsleben von Janina Labocha

Das vorgelegte Kapitel konzentriert sich auf einige wichtige Orte, die mit dem Leben der bedeutenden Sprachwissenschaftlerin und Universitätsprofessorin Janina Labocha verbunden sind. Sie wurde in Dolní Suché geboren und absolvierte die zweite Stufe der polnischen Grundschule und das Gymnasium mit polnischer Unterrichtssprache in Orlová-Lazy. Diese Schuleinrichtungen, vor allem dann das genannte Gymnasium, haben – gemeinsam mit dem Familienmilieu – die Stellungnahmen, Interessen und auch die folgende wissenschaftliche Laufbahn der künftigen Forscherin geformt. Auf Janina Labocha, die langfristig mit der Jagellonen-Universität in Krakau verbunden war, nahmen die Faktoren wie die lokale Landschaft und das national gemischte Milieu des böhmischen Teschener Landes grundlegenden Einfluss. Das zeigt sich in ihren zahlreichen Artikeln und Studien über die spezifische Sprachsituation in ihrer Geburtsregion, sowie in ihren zwei selbstständigen monographischen Werken. Die wichtigsten Themen, denen Janina Labocha in ihrer Forschungs- und Publikationstätigkeit ihre Aufmerksamkeit widmet, behandelt die Verfasserin des Kapitels ausführlich.

Schlüsselbegriffe: Janina Labocha; Teschener Land; Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej; Sprache; Dialekt

Jiří Knapík – Der junge orlauer Gymnasialstudent Jaroslav Pšćolka (1921–2008): Literat und Diplomat

Die Studie befasst sich mit dem Leben des tschechoslowakischen Diplomaten Jaroslav Pšćolka (1921–2008), des Landsmanns aus Petřvald, und verfolgt vor allem seine literarischen Aktivitäten, deren Anfänge mit dem Studium auf dem Gymnasium in Orlová und Troppau verbunden sind. In den Jahren 1936–1938 veröffentlichte er in der „Studentenzeitschrift“ und in der Zeitschrift von links orientierten Mittelschülern „Mladé Ostravsko“ [Junges Ostrauer Gebiet] eine Serie von prosaischen Texten, in welchen er sein literarisches Talent zeigte. In der zweitgenannten Zeitschrift war er als Mitredakteur tätig. Obwohl die Zeit der Okkupation seine vielversprechende literarische Tätigkeit unterbrach, an seinem Interesse an der Literatur und Kunst hat sich nichts geändert und er brachte diese zur Geltung auch in seiner diplomatischen Laufbahn. Diese dipfelte in den 1960er Jahren, wo er die Position des Gesandten in Argentinien und auf Kuba innehatte. In diesem Kapitel versucht sein Verfasser alle literarische Beiträge von Pšćolka zu erfassen und nutzt dabei auch die einzigartigen Memoiren, die Pšćolka an der Neige seines Lebens niedergeschrieben hat, wie auch andere Quellen aus seinem Familienarchiv.

Schlüsselbegriffe: Junges Ostrauer Gebiet; Studentenzeitschrift; Gymnasium; Orlová; Troppau

Jana Davidová Glogarová – Jaroslav David – Michal Místecký – Toponymum Orlová – Das Stadtbild im Lichte von drei Textanalysen

Das Kapitel geht auf das Thema des Stadtbildes von Orlová ein, so wie es drei Textanalysen aus der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts und den ersten Dezennien des 21. Jahrhunderts zeigen. In der ersten wird quantitative Analyse der Wahrnehmung der Stadt Orlová in der gegenwärtigen Publizistik, welche in den Tschechischen Nationalkorpus einbezogen ist, vorgelegt. Die zweite, qualitativ ausgerichtete Analyse, befasst sich mit der Interpretation des Bildes von Orlová in der Publizistik zweier Periodiken der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts – der landesweiten Tageszeitung *Rudé právo* [d.h. Rotes Recht] und der Regionalzeitung *Nová svoboda* [d.h. Neue Freiheit]. Die dritte Analyse konzentriert sich auf das Stadtbild aus der Perspektive des Vergleichs der Einleitungen von Bildveröffentlichungen über junge sozialistische Städte, und zwar aus der Sicht ihrer thematischen Akzentlegung.

Schlüsselbegriffe: Textanalyse; quantitative Analyse; Korpus; Publizistik; Stadtbild

Lenka Vaňková – Germanismen in der geredeten Sprache von Orlová und seiner Umgebung. Vergangenheit und Gegenwart

Die Stellung von Germanismen, welche ins Tschechische jahrhundertlang durchdrangen und in verschiedenen Schichten der tschechischen Sprache belegt sind, verwandelt sich allmählich. Währenddessen in der Schriftsprache sie ihre feste Stelle haben, in den Mundarten sterben diese allmählich ab. Das betrifft auch die Gruppe von schlesischen Dialekten, wo die Germanismen in der Vergangenheit starke Vertretung hatten. Das Ziel des vorgelegten Kapitels war festzustellen, auf welche Art sich dieser Prozess in der geredeten Sprache in Orlová und seiner Umgebung widerspiegelt. Mithilfe der Fragenbogenuntersuchung wurde das Kenntnis der deutschen Übernahmen in unterschiedlichen Altersgruppen der lokalen Einwohnerschaft analysiert. Die Ergebnisse der Analyse haben das allmähliche Absterben der Kenntnis der Germanismen bestätigt und deuteten darauf hin, dass die Tendenz, die sich intensiv in der jüngsten Altersgruppe zeigte, nicht einmal der Kontakt mit der deutschen Sprache im Schulunterricht bedeutender beeinflussen kann.

Schlüsselbegriffe: tschechisch-deutscher Sprachkontakt; Germanismen in der tschechischen Sprache; schlesische Mundarten; Mundartgermanismen; Kenntnis der Germanismen in der Gegenwart